

FOAIA DIECEZANĂ

Organ al Eparhiei gr. or. române a Caransebeșului

◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆ APARE DUMINICA ◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆

Prețul abonamentului:

Pentru Austro-Ungaria pe an 10 coroane
 „ „ „ „ pe 1/2 de an 5 cor.
 „ „ „ „ România și străinătate pe an 14 frc.
 „ „ „ „ „ pe 1/2 an 7 „

Manuscrisele să adresează la redacțiunea
 „Foaia Diecezană“ iar banii de prenumăra-
 țune și inserțiuni la Administrațiunea Tipog-
 rafiei și Librăriei diecezane în Caransebeș
 Telefon Nr. 30.

Prețul inserțiunilor:

Pentru publicațiuni oficiale, concurs,
 edicte etc. publicate de 3 ori, dacă conțin
 până la 150 de cuvinte 750 cor., până la 200
 de cuvinte 10 cor., de aci în sus 12 cor

Note oficiale.

Nr. 3266 Șc. ex 1914.

Prin aceasta să comunică tuturor celor in-
 teresați, spre știre și orientare, că Conzistorul
 diecezan, în ședința de azi, a aprobat manualul
 »Curs de economie pentru clasa a V-a și VI-a a
 școalelor populare« de Ioan Georgescu, inv. dir. em.
 ediția V-a (Brassó 1913).

Caransebeș din ședința conzistorială școlară
 ținută în 20 Mai 1914.

Dr. E. Miron Cristea
 episcop.

Nr. 3073 Șc. ex 1914.

Prin aceasta să comunică tuturor celor in-
 teresați, spre știre și orientare, că Conzistorul
 diecezan în ședința sa de azi a aprobat ma-
 nualul: »Curs practic de Istoria naturală pentru
 cursul primar« de R. Vuia, inv., ediția a II-a
 (Arad 1913)

Caransebeș din ședința conzistorială școlară,
 ținută în 20 Mai 1914.

Dr. E. Miron Cristea
 episcop.

Nr. 3840 E ex 1914.

Membrii fondului preoțesc de ajutorare să
 provoacă pe calea aceasta să-și achite taxele
 restante.

Caransebeș în 11 Iunie 1914.

Dr. E. Miron Cristea
 episcop.

Deoarece în trecut mulți dintre domnii preoți
 se adresau — în cauza congruei — direct per-
 sonalului dela Cassa diecezană, ca pe viitor să
 nu mai obvină astfel de cazuri, chitanțele să sa-
 trimită deadreptul Cassei diecezane.

Cassa diecezană.

Nr. 3919 E. ex 1914.

CONCURS.

Pentru conferirea a șase ajutoare din fun-
 dațiunea Episcopului *Nicolae Popea* să publică
 concurs cu termin până la 23 Iulie (5 August
 nou) 1914, și anume să vor conferi:

I. Un ajutor de treisute (300) coroane unui
 sodal de croitor de bărbați, care se va perfecționa
 în ramul acesta;

II. un ajutor de treisute (300) coroane
 unui sodal de zidar, care cercetează cursul peri-
 tru industriașii zidari;

III. un ajutor de treisute (300) coroane
 unui sodal de măsur artistic și tâmplar;

IV. trei ajutoare de câte una sută (100)
 coroane, la care pot reflecta învățacei dela orice
 meserie sau industrie.

Să recere ca reflectanții să fie Români or-
 todocși, talentați și cu purtare morală bună.

Cererile de concurs sânt a să adresa Con-
 zistorului diecezei române gr. or. a Caransebe-
 șului până la 23 Iulie (5 August n.) 1914 fiind
 instruate cu următoarele documente, alăturate în
 original sau în copii autentice:

1. Estras de botez, provăzut cu adevăriniță
 din partea preotului local competent, că concu-
 rentul și acum aparține bisericii române gr. or.
 din metropolia noastră.

2. Atestat de sărăcie dela antistia comunală,
 vidimat și de preotul nostru local despre starea
 materială și socială a concurentului și a părin-
 ților săi.

3. Testimonii școlare și eventuale atestate
 de servicii despre progresul și purtarea morală
 din anii trecuți.

Caransebeș din ședința conzistorială ținută
 în 7 Iunie 1914.

Dr. E. Miron Cristea
 episcop.

Organizarea școalelor naționale-românești în comitatul Cărașului la 1785-1792.

Prin instrucțiunea de colonizare edată la 1772 pentru părțile banatice — provincia nouaquistă — s'a fost statorit, ca în mijlocul fiecărei comune nou înființată să se designeze loc pentru biserică, școală și casa parohială; iar pentru învățător, pelângă salar până la 60 fl., să se dea un anumit teritoriu pentru livadă și pășunat.

La doi ani mai târziu, adică prin rezoluția majestatică ddo 29 Noemvrie 1774, urmată la proiectul de învățământ pregătit prin deputațiune ilirică, s'a statorit, ca pentru *învățătorii naționali* să se notarasca intravilan în două mai mare decât la alți coloniști dispunându-se totodată, ca acele comune, cari în decurs de 3 ani își vor zidi ori restaura edificiul școlar, spre acel scop să capete lemne gratuite.

Împărăteasa *Maria Terezia* la 1778 pentru școalele naționale populare a statorit metoda de instrucțiune și a luat dispoziția cu privire la organizarea școalelor, cari apoi împăratul Iosif II, din deosebită sa îngrijire pentru cultivarea poporului, le-a estins la toate școalele românești și a tot felul de comune gr. neunite, în anii 1778, 1780 și 1786.

Cuprinsul acestor dispozițiuni le aflăm resumate în instrucțiunea ddo 5. Noemvrie 1795 Nr. 12446, publicată cu scrisoarea Conzil. locut. reg. ung. ddo 27 Noemvrie 1795 — care în resumat este:

1. Ca principiu general să statorește, că unde este preot, acolo să fie și școlă. În acele comune, unde nu este preot, dar numărul școlarilor este mare, acolo să se pună învățător așa ca filia, având învățător, nu contribuie la susținerea școlii din parohia materă, la din contra contribuie.

Pentru comune vecine, depărtate $\frac{1}{3}$ ore una de alta și unde dotațiunea învățătorescă nici în naturalii nu s'ar putea asigura — acelea să se adune în școli *districtuale*.

2. Învățătorul să aibă o (1) chilie de lăcuință separată de sala de învățământ.

3. Zidirea școalelor noi, în genere, cade în sarcina comunelor, — unde prin pretură s'ar constată, că comunele nu ar putea zidi, acolo domnul pământesc are să dea materialul și speșele delipsă, poporul da lucrul cu mâna și jugul, precum și lemne, dacă are pădure. Tot așa este a să porcede și cu instruirea internă.

4. Conservarea edificiilor zidite cu concursul domnilor de pământ are să o poarte comuna. Dacă comuna este săracă, reparările mai mari le da domnul de pământ; iar zilele de lucru, comuna.

5. Lemne pentru școală și învățător are să dea domnul de pământ ori comuna, dacă ar avea pădure. Comuna are să le taie și gratis să le aducă la școală. Unde nu sânt lemne, acolo să dau paie.

6. Dotațiunea învățătorescă să se facă în mod stabil așa, ca naturalii le da comuna și $\frac{1}{3}$ parte în bani gata, iar rostul domnul de pământ, căci este *dreptul patronal* să ajute comunele, căci din creșterea bună a copiilor și domnul de pământ mult folos va avea.

Având învățătorii lipsă și de lapte, să da învățătorului pășunat și livezi pentru 2 vaci.

7. Unde dotațiunea învățătorului nu se poate face decât numai prin escinderea fondurilor imobile, acolo acele pământuri are să le lucre comuna, la ce se pot constrânge prin autorități.

8. Postul de învățător să nu se împreune cu cel de notar sau cu altă slujbă. Unde nu s'ar putea ținea notar deosebi, acolo postul de învățător să poată împreuna cu cel de notar, când apoi învățătorul are remunerația și pentru celalalt oficiu.

9. Oficiul de învățător cu cantoralul să nu se împreune. Numai în acel caz, când pentru învățător nu s'ar putea statori dotațiune — poate cantorul să instrueze.

10. În prezența autorităților administrative să se facă contract pentru asigurarea dotațiunii învățătoresci.

Dispozițiunile acestea au valoare pentru comune, unde nu s'ar fi încheiat până acum contracte ori dacă ar fi și făcute, dar pentru sărăcia poporului nu s'ar putut realiza. Unde sânt contracte, acelea rămân în putere.

Contractele aprobate sânt a să observa și nici că să poată reduce dotațiunea învățătorescă, când aceea, poate, ar fi mai mare decât cea statorită prin normativ.

În urma unor asemenea dispozițiuni în mai multe comune din comitatul Cărașului s'au înființat și zidit școli și s'a sistemizat dotațiunea învățătorului.

În cari comune românești s'au zidit respective s'au sistemizat școale, numite „naționale“, până la anul 1782—1785, din lipsa documentelor, nu putem constata.

Avem însă la îndemână actele referitoare la organizarea acelor școale din anul 1783—5, cari nu numai dovedesc, că înainte de 1785 au fost mai multe școli naționale pe teritoriul comitatului Căraș, ci și că în acele timpuri s'a purtat multă grijă pentru organizarea învățământului popular, pentru națiunea română — și că legile noastre școlare din 1868 sânt numai continuarea dispozițiilor de organizare din 1784.

După ce actele acelea de organizare — încât știu — până acum nu sânt publicate, cred a

face un serviciu învățământului poporal din comitatul nostru când, pe baza datelor aflătoare în arhiva comitatului Karas-Caraș, în cele următoare voi da o icoană despre starea școalelor românești înainte de aceasta la 130 de ani.

* * *

Conziliul reg. locutenențial la 13 Septemvrie 1784 Nr. 28128 a dat ordin comitatelor, să să elaboreze proiectul de organizare pentru școalele gr. or. ale națiunii românești.

În urma acesteia, comitele *Josif Haller*, cu datul Igló 11 Ianuarie 1785 provoacă Universitatea comitatenză a Carașului ca, după ce conform intențiunilor majestatică pentru națiunea română sânt de a să înființa școale, dânsul însă fiind ocupat cu cauzele celor 16 cetăți din Sepeș și așa în persoană nu poate să conducă cauza organizării școalelor; iar în comitat nu cunoaște bărbat apt și specialist în cele ale școalei, căruia i-ar putea încredința chestiunea așa însămnată — dispune, ca pe baza punctelor cuprinse în proiectul de organizare, — aclus la scrisoarea sa — comitatul să se îngrijască, ca amăsurat împrejurărilor locale să elaboreze acel proiect, care apoi să i-l subștearnă.

După ce prin rezoluția majestatică ddo 2 Aprilie 1785 întreagă Ungaria a fost împărțită în 10 districte și în fruntea fiecărui district a stat comitele sau comisar suprem — așa pentru comitatele: Timiș — Caraș — Torontal și Bacica, unificate într'un district a fost numit comite suprem cu sediul Timișoara *Ioan Bacho*, care apoi — după cum să vede din scrisoarea aceuia ddo 9 Octomvrie 1785 Nr. 830 — a preluat chestiunea organizării școalelor naționale din comitatul nostru.

Punctele, pe baza cărora trebuia compus proiectul de regulare a școalelor naționale din comitatul Carașului, în extras, erau următoarele:

1. Intențiunea Majestății Sale este ca, după ce pentru promovarea culturii națiunii române școalele deja înființate nu sânt destule, deci toată nizuința este a să îndrepta într'acolo, ca să să înființeze școale populare locale sau, unde nu s'ar putea, să să facă *districtuale*, la cari să aparțină mai multe comune vecinașe.

2. Pentru subzistența învățătorilor metodul cel mai nimerit să socotește a fi, ca prin *convențiune* (învoială) să să statorească dotațiunea acelora. Fără ca poporul să fie îngreunat trebuie să să caute, ca dotațiunea să stea mai cu samă în *naturale*, ce poporul mai cu ușurință le poate da. Apoi prin domnii de pământ să să hotărască încă și estravilane, cari să fie cultivate prin coloni, adecă prin poporeni. Autoritățile civile să aibă grijă, ca dotațiunea odată fixată să nu să micșoreze.

3. Edificiile școlare, cât numai să poate, să să facă din material solid. Lucrările de jug și de mână necesare la zidire, să le dea poporul, — celelalte spese să dea domnii de pământ, nu numai din punctul de vedere al binelui public, ci chiar și al *siguranței proprii și a urmașilor lor*. În dominiile camerale, acelea să vor face dela erar.

Conservarea edificiilor școlare cade în sarcina comunelor. Oficiolatele să poarte grija, ca nu cumva edificiile școlare să să dea de case parohiale ori spre ale scopuri.

După ce s'a zidit școale și au fost provăzute cu învățatori, deosebită grijă este a să purta, ca învățătorii, după recerință să-și împlinească oficiul lor și să să *delătore greutățile ce li s'ar pune în care pentru împlinirea oficiului lor*.

Aceia vor satisface datorinții lor cu atât mai ușor, dacă să va purta grijă, ca să aibă plăcere a munci, și cu atât mai mulți și mai apți vor îmbrățișa cariera învățătorească, cu cât autoritățile se vor îngriji de bună subzistența acelora.

4. Ca tinerii să câștige îndemn de a îmbrățișa statul învățătorec, la școlari mai distinși să să dea remunerație, ce așa s'ar putea face, că după ce intențiunea majestatică este, ca la comune să să aplice numai *învățători cari știu limba germană*, așa și la școalele românești numai *atari învățători pot fi aplicați*, cari în școalele capitale au cunoștința metodului normat și a *limbii germane*.

Dintre tinerii cari au câștigat dela directorii școalelor capitale atestate bune, iar dela directorii locali încă au atestat despre cunoștința *limbii naționale*, prin directorul suprem școlar în tot anul să fie propuși trei (3) inși pentru a fi împărțaiți de remunerație.

Atari tineri apoi să fie aplicați la stațiuni cu dotațiune învățătorească mai bună.

Nu numai, ci pentru îndemnarea învățătorilor existenți, dintre aceia — pe baza informațiunilor semestrale — în tot anul să fie recomandați trei (3) pentru remunerație.

Deosebi să impune învățătorilor, ca pe școlari să-i instrueze în catehizm și în principiile vieții cinstite și despre progresul ajuns în acele studii să să facă amintire în informațiile semestrale.

Pentru înlăturarea piedecilor, cari s'ar ivi în obținerea progresului, să lasă, ca

5. Să să facă conscripție despre prunci începând cu anul al 6 al vârstei — ceea ce prin circulare adese să să publice în comună, ca părinții mai ales în timpul de vară să-și trimită pruncii la școală.

Cei renitenți, după admonieri repetite, să să pedeapsască chiar și cu pedeapsă trupească moderată.

6. Deoarece în multe comune românești este datina, că fiecare îndocosbi prin pruncii lor lasă a să păzi vitele la țarină, aceasta să să interzică și să să introducă datina în vigoare și alte nații, adecă pentru păzirea vitelor la câmp să să pună păstori comunali.

7. În școlăle românești este o piedecă și mai mare ce stă în calea progresului, că școlarii nu au cărțile și recvizitele școlare delipsă. Aceasta este a să ascrie mizeriei sau cruțării malițioase a părinților.

Dreptce în contractul încheiat pentru școală va trebuie să să ia o sumă anumită, amăsurată numărului școlariilor. Șuma aceia în tot anul să să estradea învățătorului, pentruca să procure cărți școlare, despre ce va da șocoată în tot anul, ca astfel părinții să fie liberi de sarcina procurării de cărți școlare — cari cărți vor fi a să procura dela Timișoara. Autoritățile să aibă grijă, ca bani destinați pentru cărți pe alte scopuri să nu să întrebuițeze.

Iar unde comuna este de tot săracă, acolo — însămnând această împrejurare în proiect — să va mijloci ajutor dela grația majestatică.

(Urmează)

Congregația ordinară de primăvară a comitatului Caraș-Severin ținută Joi la 14 Mai n. 1914.

(Sfârșit)

Altă chestie arzătoare e chestia *edificiilor școlare*, pentru care ne fac inspectorii multe greutăți. Am pierdut o grămadă de școlăle pentrucă comunele săracă nu au putut satisfacē poftele exagerate ale inspectorilor. Acum a lansat — ce-i drept cam târziu — dl ministru o ordonanță, în senzul căreia toate școlăle noastre vechi sânt bune, rog deci pe dl vice-comite să iee sub revizuire toate acele cazuri, unde comunele n'au zidit încă școlăle noi și să le scape — mai ales în actuala situație critică economică — de spesele exorbitante, pe care nu le pot suporta.

Tot așa și acolo unde să impune zidirea unei a două sale de învățământ, fiind pe hârtie — dar nu în realitate — mai mult de 80 copii obligați de școală.

Inspectorii ne-au silit comunele bisericești să zidească a doua sală de învățământ, îndată ce notarul a arătat, că sânt mai mult de 80 copii în comună, fără privire de există aceia în realitate și pot urma învățământul. — Unde n'au putut comunele bisericești zidi a doua școală, au silit comunele politice și dacă nu s'au supus aceste de bună voie, au făcut pașii pentru suspendarea constituțiunei comunale.

Iată cazul comunei Gruniu de lângă Lugoj, dieceza Aradului. Comuna noastră bisericească a zidit o frumoasă școală cu o sală de învățământ. Când a fost gata, a mai cerut una inspectorul regesc, căci — pe hârtie — sânt 96 copii obligați de școală. Zădarnic a re-

monstrat comuna, căci inspectorul ținea morțiș la ceea ce zicea dl notar. Neputând comuna bisericească zidi a doua școală, au silit comuna politică. Dar și aceasta s'a opus. Urmarea a fost, că anul trecut tocmai la această congregație s'a propus suspendarea constituțiunei comunale Gruniu.

Și acum ce vedem? Comisarul a căutat să iee bani împrumut în sarcina comunei și nu a căpătat de nicăiri. S'a apucat să numere deci de nou copii de școală și acum găsește, că sânt numai 76! Deci nu mai trebuie sala a doua. Par'că văd, cum ca mânc-poi-mâne să va propune restabilirea constituțiunei fără ca să fi zidit școală a doua. Iată ce ușuratic să procedeză!

Și apoi cu împrumuturile! Aceste să fac cu întăbulare pe izlaz. Dl vicecomite bine știe, că aceste au altă mențiune și ar trebui să apere comunele contra hipotecării izlazurilor. Și chiar ministrul agriculturii ar trebui să se opună. Fac și în privința aceasta apel cătră dl vicecomite să apere interesele comunelor.

Altă chestie e situația dificilă creată prin §-ul 19 al *legii apponyiane*. Acest paragraf dispune, că dacă ajutorul de stat la întregirea salariului învățătoresc întrece suma de 200 cor., au a să propune anumite studii după planul oficial de stat.

Aceasta s'a comentat astfel, că acele studii au a să propune în limba maghiară. Intervenind în chestia aceasta, a declarat dl ministru prezident în dietă (20 Februarie 1914), că acest paragraf să comentează falz, căci studiile acele *nu au a să propune în limba maghiară*, ci numai după planul aprobat de stat.

Apoi, mă rog, întregul nostru plan de învățământ e aprobat de stat!

Și cu toate acestea și acum îndatăce obține după legea lui Zichy — care a schimbat întregul sistem de salarizare — un învățător întregire la salar dela stat peste 200 cor., îl cheamă inspectorul la sine și îi spune, că acuma are să propună acele studii în limba maghiară.

Fac și în privința aceasta apel cătră dl vicecomite să oprească pe inspectorii regești, de a lucra *contra intențiunilor și comentariilor declarate în dietă și aprobate de majoritatea dietei*.

Doar tocmai teama de acest §. a silit cele mai multe comune în anul 1910 să-și încordeze la extrem forțele, ca să întregească din mijloacele proprii salariul la 1000 cor.

Schimbând legea lui Zichy sistemul de salarizare ș-a pierdut această jertfă roșu și multe comune nu pot plăti acum, cât au crezut la 1910 că vor putea plăti, pentru a salva învățământul național în școlă confesională. Iar ministrul condiționează acum întregirea salariului dela solvirea acestei sume.

Adevărat, că legea lui Zichy admite o modificare a concluzelor din 1910 numai, dacă comunele vor dovedi, că de atunci încoace au căzut în mod stabil venitele. Dar aceasta e chestie de apreciere și cu puțină bunăvoință să poate aceasta dovedi la toate școlăle.

Doar dl vicecomite mai bine știe, cum dela 1910 încoace s'au dezvoltat toate la noi în urma carastrofelor elementare și a compromiterii recoltei. Unde să mai poate compara *starea mizerabilă* de astăzi cu starea înfloritoare de înainte de 1910?

Fac apel, ca să libereze pentru toate comunele cari cer acest atestat, ca să să poată reduce contribuirea lor la salar. Numai așa să poate salva comuna și școlă. Chestiunea aceasta este de supremă actualitate, căci tocmai acum să dezbate aceste cereri în comisiunea ad-

ministrativă, propunând până acum în fiecare caz inspectorul regesc *respingerea* cererii. Deci tocmai acum e momentul când poate veni dl vicecomite comunelor întru ajutor.

Toate aceste chestii arzătoare pentru populația noastră sânt chestii de executivă și dacă este bunăvoință să pot apăra interesele culturale și economice ale popoului în mod efectiv.

Fac deci apel către dl vicecomite să se sprijinească (Aplauze).

Raportul îl primesc.

Alt vorbitor nu se anunță.

Vicecomitele A. Issekutz: Vede cu satisfacție, că i-să primește raportul cu unanimitate, în ceea ce găsește un îndemn, ca pe viitor să lucreze în mod mai potențat pentru binele popoului.

Apreciază cele spuse de Dr Branisce, căci cunoaște din practică acele năcazuri. Nici până acum nu s'a legat de litera legii, când a putut veni popoului în ajutor.

Dr G. Popovici: Așa e!

Vicecomitele Issekutz: Tot așa va face și pe viitor. Va căuta să studieze întreg complexul de chestii și promite, că va apăra pretutindeni interesele popoului și ale culturii unde e cu putință.

Asupra cazurilor disciplinare nu se pronunță. Dar constată și din partea sa, că pedepsele au fost minimale, ceea ce denotă marea bunăvoință cu care tratează comitetul administrativ aceste afaceri.

Va revizui chestia edificiilor și va împiedeca luxul. Confirmă cele spuse de Dr Branisce în cazul Gruniu și anunță că se va restabili constituția suspendată fără a să face o școală nouă.

Consimte cu Dr Branisce relativ la hipotecarea izlazelor, mai ales că noua lege oprește aceasta deadreptul. Va sana și cauzele din trecut.

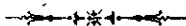
Va căuta a introduce o procedură mai severă și mai dreaptă la stabilirea numărului copiilor obligați de școală.

Relativ la §. 19 al legii apponyiane, cu care nu s'a ocupat îndeosebi, va căuta să asigure procederea în senzul comentariului dat în dietă.

Este de acord cu vorbitorul, ca acolo, unde nu din vina susținătorului de școală nu e învățator, să se admită funcționarea provizorie a preotului, mai ales că există și ordonanță în privința aceasta.

Închee asigurând congregația de bunăvoința sa.

Primcomitele Z. Medve declară raportul primit în unanimitate.

Despre aprinjoare (chibrite).

Aprinjoare, aprinzele, lemnușe, festili, la intelectuali pe turcește *chibrite*; printre Ungurenii din comitatul Arad, Bihor *giufe* (dela ungurescul *gyufa*), în Banat poporul le zice *raipelt* (dela nemțescul *Reibholz*), sânt bățicele cari azi le cumpărăm atât de eftin și cu cari la moment putem face foc frecându-le de cutia lor sau, cele mai ordinare, de alt obiect uscat. Nu pot rețacea aci și a nu aminti, că fiertatul Botta voind a le da numire corâspunzătoare le poreclise „de părete frēcătoare”. Nume cam complicat, dar carele verosimil în urma complicațiunei sale nu s'a vulgarizat.

Cu ce ușurință facem azi focul și cu câtă greutate să producea mai nainte foc, flacără, putem vedea numai dacă comparăm vremurile de acum cu cele nainte de anul 1836, ce nu e tocmai așa de mult.

Trebuie să știm, că mai nainte să frecau, 2 lemne uscate unul de altul mai mult timp până ce să aprindeau, ce nu au fost lucru ușor. Știm, că la Romani erau așume puse Vestalinele, cari grijau, ca focul să nu să stingă; și tot în felul ăsta vor fi grijit și alte popoaară de conservarea focului. Mai târziu apoi ca invențiune mare s'a privit scăpărarea cu cremene și iască, care metod să folosea și la puști când pușcau cu ele.

Invențiunea chibritelor e dela anul 1836 încoaci și să nu prindă mirarea pe nime când afirm, că *inventatorul lor au fost un Român din Ungaria*.

Vor crede unii — și vor zimbi la cetirea afirmării de sus, că eu din zel național voesc să fac din toți oamenii înțelepți Români cum voia să facă un profesor cu mare trecere din Eva și din Adam Unguri, derivând numele lor dela vorbele ungurești adni, adam=dădeam, și dela enni, eve=mânca; dar voi arăta în următoarele, că respectivul inventator a fost Român curat, iar mai târziu, în urma împrejurărilor, a rătăcit și s'a magiarizat. În opul „*Karrieren*” (apărut în 1912) despre inventatorii renumiți să amintește și inventatorul aprinjoarelor *Irinyi János*, carele s'a născut în comuna Leta mare din comitatul Bihorului la anul 1811, și tot acolo să amintește, că pe tatăl său l'a chemat *Irinie Ion*, și că a fost Român cu stare bună și purta economie; să afirmă tot acolo, că tânărul *Irinyi János* „*inég oláhnak születt és oláhból lett igazi magyar*”, adică *Irimie* mai târziu *Irinyi junior* s'a născut Român, dar mai târziu s'a făcut Ungur.

Verosimil, că pe bătrânul *Irinie* l'a chemat *Irimie Ion*, însă prin părțile acelea poporul folosește, în dialectul său, în locul literei *m* pe *n*, d. e. cuvântul „nimic”, poporul zice „*ninic*”.

Să vedem acum cum a inventat respectivul aprinjoarele.

După terminarea școalelor medii în Oradea mare și în Debrețin s'a înscris tânărul *Irinie Ion* la tehnica din Viena, unde eva profesor din chemia *Meissner*.

În o prelegere voia să demonstreze profesorul *Meissner*, că *hyperoxidul* de plumb frecat la olaltă cu pucioasă să aprinde. Au cercat de-a frecat la olaltă în un blidășel de sticlă, dar nu s'au aprins.

Genialitatea tânărului l'a pus pe el să se gândească asupra temei acesteia și pe drum mergând către casă îi zise unui conșcolar de ai săi, că uite profesorului nu i-a succes demonstrarea, și că oare ce ar fi dacă ar pune în loc de pucioasă fosfor. Ideia asta a plăcut și prietenului, și el îi și dădu prietenului său 20 cruceri, ca să cumpere materialul delipsă și să facă ei acasă încercarea asta.

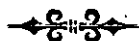
Irimie făcu mestecătura delipsă frecând bine mărunț fosforul în apă caldută, uscă praful mestecat, făcure câteva bățicele subțiri, mestecară praful cu puțin gumi arabic solvit și unseră bățicelele cu materia asta și le puseră de s'au uscat la soare. Mai târziu, după ce văzură că pe bățicele s'au uscat materia, frecară un bățicel de scândura ferestrei, care bățicel îndată luă foc. Invențiunea fu gata, dar nu s'a știut folosi de ea, căci ar fi putut deveni om bogat, așa însă a rămas sărac. El umbla în casa lui *Stefan Romer*, neguștor în Viena și era îndrăgit în fata acestuia. Fiind acolo, povestește neguștorului *Romer* experiența sa. *Romer*, ca neguștor deștept, pricepe îndată însămnătatea invențiunei și-l întrebă

de nu e învoit să-i dea lui dreptul a se folosi de invențiunea aceasta?! la ce tânărul îndrăgostit — sperând că neguțătorul îi va prețui genialitatea și că îi va da fata de soție — răspunde că da. Venind vorba despre suma de bani tânărul Irimie cere numai 20 cruceri cât l'au costat materialul folosit, dar Romer i-a mai dat 60 florini ca onorar, însă fata nu i-a dat-o de soție, ci a fondat o fabrică de aprinjoare.

Desperat că fata l'a refuzat lui Romer, a venit acasă, să mai uite năcazul; dar lui Romer, îi mergea foarte bine cu fabrica, pentru că aprinjoarele erau căutate din partea publicului. Mai târziu a făcut și el (Irimie) o fabrică de aprinjoare, dar nu a putut concura cu fabrica lui Romer. În anul Revoluției (1848) a intrat în armata pentru apărarea țării și după o lungă mizerie a murit în anul 1895 ca om sărac.

Invențiunea unui Român e lațită acum pretutindene.

Vor fi ei și alți Români, cari nu se știu folosi de invențiunile lor!

Ad Nr. 231 1914.

Convocare.

Spre a satisface dispozițiunei Venerabilului Conzistoriu diecezan dđto 18 Mai a. c. Nr. 3582 convoc preoțimea tractuală la o consfătuire pe *Joi în 19 Iunie (2 Iulie) 1914 la 10 ore a. m.* în edificiul școalei confessionale gr. or. române din Caransebeș în 12/25 Iunie 1914.

Andrieu Ghidiu
protopresbiter.

Mr. 102/1914 F. G.

Concurs.

Penru conferirea de burze (stipendii) din „Fundatiunea Gozsdu” pe anul 1914/15 la școalele medii, ¹⁾ facultăți, universități și școalele de cădeți la armata comună și honvezi — să publică următorul concurs:

1. Concurrentul să documenteze cu documente originale sau autenticate de notarul public:

a) că este fiu de cetățean ungar și aparține bisericii ortodoxe gr. orientale române, — spre care scop să recere estrasul din matricula botezaților, provăzut cu clauzula parohului competent, că și de prezent aparține bisericii greco-orientale române;

b) că studiază cu succes bun la vre-un institut public din patrie, — spre care scop studenții dela școalele medii să prezinte atestatul despre anul școlar 1913/14, iar cei dela facultăți și universități indicele despre toate semestrurile ascultate până acum;

c) că averea proprie și a părinților nu e de ajuns să acopere toate trebuințele pentru creșterea concurrentului, — spre care scop să producă atestat dela dirigătorul politică competentă. Atestatul să cuprindă date

¹⁾ Pentru orientare să notează, că la conferirea burselor în senzul actului fundational fiind preferiți concurenții dela studii superioare, — pentru cei dela școalele medii numai 3—4 burse să votează anual.

pozitive despre aceasta avere și să fie subscris și de preotul locului, iar dacă n'ar fi acolo preot, ori este înrudit cu concurrentul, trebuie să fie subscris din partea protopresbiterului concernent.

2. Dacă concurrentul a întrerupt studiile, să producă atestat oficios despre ocupațiunea și despre purtare sa morală pe acest timp.

3. Concurrentul să arate în petițiune specialitatea la care și locul unde voește a continua studiile precum și aceea, dacă folosește și altă bursă.

4. Bursele pentru străinătate să acordă numai condiționat dela obținerea concesiunii ministeriale.

5. Petițiunea instruată cu documentele susamintite este a să adresa *Reprezentanței fundatiunii lui Gozsdu (Nagyszeben, Fleischer-Gasse 45)* până la 23 Iulie (5 August) a. c.

6. Toți bursierii actuali sânt provocați ca până la 2/15 Iulie a. c. să arate rezultatul studiilor din anul școlar 1913/14, căci altcum să va sista stipendiul, respective ajutorul avut.

7. Petițiunile defectuos instruate sau șosite după termin nu vor fi considerate.

8. Cocurentul să indice în petițiune locul și poșta ultimă, unde este a i-să trimitte rezoluțiunea reprezentanței.

Sibiū, 5/18 Iunie 1913.

1—3

Presidiul Reprezentanței

Știri

Academia Română a ales membri corespondenți pe *dhii Oct. Goga* și *Dr Ioan Lupuș*, protopresbiterul Săliștei.

Examenle finale la institutul diecezan sa țin săptămâna viitoare, și anume: Luni — Miercuri (16—18) în secțiunea teologică; Joi — Sâmbătă (19—21) în cea pedagogică. În aceste din urmă va fi și examnul de calificățiune învățătoarească.

Escurziune școlară. Duminecă în 8 Iunie tinerimea dela institutul nostru teologic și pedagogic sub conducerea profesorilor lor, au făcut o escurziune de studiu la stupina de model a preotului *Ioan Jucos* din Zervești. Acestei escurziuni i-s'a dat însă curând un colorit festiv. Naintea bisericii poporul cu mic cu mare și în frunte cu preotul, învățătorul și primarul comunal, a întâmpinat pe escurzioniști și prin rostul preotului I. Jucos i-a salutat de bună venire. Din partea escurzioniștilor li-a răspuns profesorul Dr D. Cioloca. La liturgie a cântat corul tinerimii sub conducerea elevului P. Bancea. Biserica a fost ticsită de popor. La priceasnă elevul I. Guțiu din cursul III a rostit o frumoasă predică, adresată mai mult maicelor, cerând o educație religioasă a copiilor din partea lor. După liturgie preotul I. Jucos a ținut o admirabilă prelegere despre albinărit, arătând în mod intuitiv metoda cel mai practic de manipulare a albinelor și utenziile mai folosite. Tocmai pecând preotul Jucos vorbea despre roit, iată că dintr'o ladă pornește tocmai un roiu și se așează în primul pom din apropiere. O minunată iluștrare a acestei părți din prelegere. Azistenții preotului apicultor, țărani voinici din comună, și ei cu câte o stupină în urma îndemnului preotului lor, urcă repede pomul cu roiu și curând le

succede să-l așeze în coșniță. După această prelegere, care s'a terminat cu indemnuri calde către ascultători, de a îmbrățișa acest ram însemnat de economie, — doamna preoteasă pofteste pe oaspeți la o mică gustare, dela care n'a lipsit nici mierea. Într'un moment să umplură mesele și 80 persoane se întrecuau în a lăuda ba prelegerea, ba mierea, ba hărnicia doamnei preotese și ea foarte verzată în apicultură, căci doar e fica preotului Martinovici din Topoloveț, cel mai mare apicultor român da aici. După câteva cântări, executate, la dorința poporului, naintea casei parohiale, elevii se 'ntorc pela 3 ore la Caransebeș.

Memoria lui Eminescu. Azi să împlinesc 25 de ani dela moartea marelui poet și adânc cugetător al nostru *Mihail Eminescu*. Puterea lui de a ne forma și mării limba e cunoscută. Dumnezeu știe, când ne va fi dat, să avem un vrednic continuator. Românii sârbează ziua de azi întru pomenirea poetului.

În școala ceș. și reg. de cadeți în Sibiu să primesc în anul I pela mijlocul lui Septembrie a. c. 45 de tineri, trupește sănătoși și cari la 1 Septembrie au trecut de 14 ani, dar nu și vârsta de 17 ani. Cererile au să cuprindă toate atestatele (dela finea anului și semestrale) celor 4 clase civile ori dela o școală medie și să înaintează — cel mult până 'n 6 Iulie — comandai școlai. Vrând cineva să obțină loc gratuit, apoi cererea să înaintează ministrului de honvezi. Condițiile de primire — trimițând 45 fl. — să pot avea dela comanda școlai.

Un eveniment literar. Afăm că monumentalul op „*Colectiune de predici*” pe profesorii Dr T. Tarnavski și Dr E. Voiutski dela facultatea teologică din Cernăuți, ieșită din tipar acum nu de mult aici Caransebeș în a II-a ediție, este aproape de a să epuiza. Numai mai puține exemplare să mai află și să trece și această ediție. Înregistrăm acest fapt ca ceva demn de remarcat și totodată îmbucurător, că produsele literaturii teologice sânt azi foarte căutate încât opuri mari, apărute în tiraj mare, să trec în interval de câte 2—3 ani. La noi aceasta constituie într'adevăr un eveniment. — După câte aflăm, momentan să aranjează materialul pentru tomurile IV. (sărbătorile de peste an) și V (ocaziuni extraordinare: înmormântări, instalări, sfințiri de biserici, clopote, cununii etc.), față de cari și până acum s'au arătat un foarte mare interes.

Necrelog. *Ion Vasii*, din Satu-mic, nu mai trăește. Acest tribun al Românilor bănățeni a închis ochii pe vecie, glasul lui dulce și pătrunzător la inimi a amușit. Răposatul a fost cunoscut Românilor din Ungaria, căci la orice manifestare politică, culturală el n'a lipsit. Astă iarnă a fost ales primar. Dar sentimentele lui românești nu le-a schimbat. A rămas tot cel de până aci. Ceta mult, avea stare bună trăind în mijlocul unei familii muncitoare, în care stăpâna frica lui Dumnezeu. A fost și epitrop bisericesc. Înmormântarea a fost Joi în 12 I. c. Odihnească în pace?

Invenția unui Român. Dl Petru Simtion, funcționar la Albaia, a inventat un aparat pentru aflarea automată a intereselor. Acest aparat acum e brevetat aproape în toate statele culte.

Concediu pe timpul secerișului să acorde soldaților și în anul acesta din 27 Iunie n. pe 3 săptămâni. În 8 August a. c. fiecare soldat concediat are să se prezinte la serviciu. Mașiniștii și alte persoane, indispensabile la seceriș, încă vor fi concediați.

Dare pe lux. Conziliul comunal din Seghedin a hotărât, să să introducă dare de lux pentru cai și trăsura neavând scopuri economice și industriale, pe automobil, petreceri și festivități.

Telefon supt apă. Inginerul Pinusso face în New-York experimente cu un aparat, care — fără fir — duce sunetele la mari depărtări supt apă. Experimentele au reușit.

Tifusul și muștele. Un medic se ocupă cu tifusul abdominal arătând, că este legătură între tifus și ivirea muștelor. Medicul a dovedit, că boala aceasta să produce în August până Noembrie de muște cari, vedem, nu sânt numai neplăcute, ca și primejdioase.

Bibliografie

Candela Nr. 6: Levitic, Dr Vas. Tarnavski. Natanail Natan Dreteanu, Dim. Dan. Materialismul ca sistem filozofic, Dr St. Saghin. Tratatul s. Atanasie arhiep. Alexandriei: Contra păgânilor, Dr I. Puiu. Epistola către Romani, Dr Vas. Gheorghiu. Articole rutene. Cronică. Bibliografie.

Luceafărul Nr. 11 are următorul cuprins bogat și variat: **, Pentru Eminescu. John Keats, La o urnă greacă (trad.) I. Bsarabeanu, Cu trenul de plăcere. M. Cârlova, Sonet (poazie). M. Străjanu, Rolul lui Simion Bărnuțiu în 1848. G. Tutoveanu, Vreau să uit (poezie). *Cronici*: I. Ursu: Vizita Țarului. D. N. Ciotori: Ossian. T. Codru: „Domnul notar” încriminat. **: Congresul Uniunii femeilor române. Dr M. Crainiceanu: Sașii și legile școlare. Adrian Corbul: Activitatea franceză. **: Pictura A. Sale Prințesa Maria. Însemnări: † Pompiliu. Eliade. Limba națională. Dela „Academia Română”. Franța și România. Poetul Caragiale. Motive ale industriei casnice de broderii din Bucovina. Banca industrială Dl Goldș a plecat dela „Românul”... Lupta pentru limbă. I. Ga. Adunări populare. Reviste noi... „Tinerimea simfonică”. Redacțional. Aprecieri și contribuții științifice românești în străinătate. — Bibliografie. — Poșta redacției. *Ilustrațiuni*. Din cartea ilustrată a A. S. Maria (5 ilustrațiuni).

Cosinzeana Nr. 24: Nu ne orbește lumina. Cu pâne și cu sare. Vizita împărătească la Constanța. Opera lui A. D. Xenopol. Moartea lui Pompiliu Eliade. Gelozia cânelui. Rânduri mărunte. Pribegii. Am să mă'ntorc (poezie). În vagonul de clasa treia. În amurg (poezie). O Duminecă acasă. Marama s. Veronica.

Carte de cetire pentru cl. II primară, întocmită după noul plan de învățământ, de Nic. Sulică, profesor. Cu număroase ilustrațiuni. Brașov. Ediția librăriei I. I. Ciurcu. Prețul 60 fileri.

Îndemnuri, broșuri volante redactate de Horia Petra-Petrescu. Nr. 1: Îndemnuri. Arme de luptă. Pentru cartea românească. Scriitorul om de caracter. Unui prieten. Individul-colaboratorul progresului comun. Ziariștii unguri și ziariștii români. O societate culturală germană. O bibliotecă publică săsească. Moderne Bücherei. Spicuri. „Da ist der Vater“. O călătorie prin păduri de lauri. Rosegger și limba cehă. Adevărul în căutătura ochilor? Celebritate. Vorbe mălăiețe. Ghetele de lux. L'art pour l'art. Tatăl lui Fr. Mistral. Bach. O carte împotriva pornografiei. Aforismul de Otto Ernst.

Dr Petru Șpan, conferința, *Dr Nicolae Regman*, secretar konzistorial. E o broșură de interes pentru cei ce vor să cunoască activitatea rodnică a unui dascăl românesc. Prețul 30 fileri.

Concurs

Pentru ocuparea postului *învățătoresc* dela școala confesională ort. română din **Hezeriș** (Lugosegres) să scrie concurs pelângă următoarele

Emolumente:

1. Salar 600 cor.
2. Pentru lemne și cărătura lor 200 cor.
3. Pentru conferințe și adunarea generală 30 cor.
4. Pentru scripturistica 20 cor.
5. Dela înmormântări unde va fi poftit 1 cor.
6. Jumătate ($\frac{1}{2}$) jug. grădină cu locuință.
7. Pământ arător două și jumătate jug.

Pentru întregirea salarului s'a cerut ajutor dela stat. Alesul e îndatorat a purta protocoalele comitetului și sinodului parohial și socoșile bisericii și ale cultului.

Ceice doresc a ocupa acest post sânt poftiți a se prezenta în vr'o Duminică sau sârbătoare în s. biserică spre a-și arăta desteritatea în cântare, iar rugările a le înainta Prea On. Oficiu protopresbiteral în Logoj.

Hezeriș (Lugosegres) din ședința comitetului parohial ținută la 2 Februarie 1914.

1—3

Comitetul parohial.

În conțelegere cu mine: *Dr George Popoviciu*, protopresbiter.

Pentru ocuparea postului vacant de *învățător* la școala noastră gr. or. rom. din comuna **Satu-mic** (Lugoskissfalu) să scrie concurs cu termen de 30 zile dela prima publicare în Foaia diecezană pelângă următoarele

Emolumente:

1. Salar în bani gata dela comuna bisericească 1000 una mie cor., solvibili anticipative lünarminte.

2. Întregirea de salar fundamental și eventual gradațiuni să asigură din partea statului.

3. Pentru conferință și adunarea generală 30 cor.

4. Pentru scripturistica școlară 10 cor.

5. Locuință în natură cu grădină de legumi de 400 □.

6. Dela înmormântări cu liturgie 2 cor., fără liturgie 1 cor.

Doritorii de a ocupa acest post sânt rugați a se prezenta sub durata concursului în s. biserică din loc spre a-și arăta desteritatea în cele rituale, având a instrua copiii în cântare și a purta cantoratul în și afară de biserică.

La prezentarea lor în comună sânt îndatorați a se prezenta și a-și nainta recursele P. O. D. protopop *Dr George Popoviciu* în Logoj.

Satumic.

George Marcu
preș. com. par.

1—3

Ion Vasii
not. com. par.

În conțelegere cu mine: *Dr George Popoviciu*, protopresbiter.

